

Paládi-Kovács Attila

Erdélyi János és a Magyar Tudós Társaság/Tudományos Akadémia

Az 1825. évi pozsonyi országgyűlést követően hosszú évekbe telt az Akadémia szervezetének, működési rendjének kialakítása. Alapszabályát egy 1827-ben felkért 26 tagú bizottság dolgozta ki, de az „alaprajz” királyi jóváhagyására 1831-ig kellett várakozni. Az alapszabályon dolgozó bizottság, majd a Tudós Társaság elnöke is gr. Teleki József volt, első titoknoka Schedel (Toldy) Ferenc lett. Kölcsey titoknoki jelölését a bécsi kamarilla politikai indoklással megvétózta. Toldy is hosszú huzavonát követően és csupán 1835-ben kapott megbízást a titkári posztra.¹

Megalakulása idején az Akadémia volt az egyetlen magyar nyelvű tudományos – kulturális egyesület az országban. Kezdetben – külföldi akadémiák példáját követve – a tudományos munka ösztönzésére főként a pályázatok, a változatos tárgykörökre szóló felhívások, jutalomtételek szolgáltak. A beérkezett pályaműveket a szakterület művelői közül felkért bizottságok bírálták el. A jutalmazott munkák többségéről az idő bizonyította be, hogy valóban a kor kiemelkedő alkotásai voltak.² Felhívások, jutalomtételek – nem túl gyakran –, de előfordultak már az Akadémia megalapítását megelőző évtizedekben is. Elegendő, ha a palócok ismertetésére felajánlott „Marczibányi aranyak”-ra vagy Kultsár Istvánnak a köznépi dalok gyűjtésére vonatkozó felhívására utalunk. Mindkét felhívás 1817-ben jelent meg. Előbbi a *Tudományos Gyűjtemény*, utóbbi a *Hasznos Mulatságok* lapjain. Kultsár felhívásának megokolását érdemes szó szerint idéznünk: „Minden Nemzeteknél szorgalmasan összeszedik a’ Nemzeti Dallokat, mert ezekből az idő culturáját; a’ Nemzet karaktereit könnyű kikapogatni...”³

Fennállásának első évtizedeiben az Akadémia – 1849-ig *Magyar Tudós Társaság* – olyan vállalkozások munkálatait indította el, mint a tájszavak és a

¹ R. VÁRKONYI Ágnes, *A Magyar Tudományos Akadémia megalapítása. A Tudós Társaságtól a Magyar Nemzeti Akadémiáig*. In: PACH Zsigmond Pál (főszerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada, 1825-1975*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1975, 23-26, 34-35.

² R. VÁRKONYI i.m., 37, 44.

³ TÁLASI István, *Néprajzi életünk kibontakozása*. A Magyar Népkutatás Kézikönyve, Bp., Néptudományi Intézet, 1948. 4-5; FRIED István, *A délszláv népköltészet recepciója a magyar irodalomban Kazinczytól Jókaiig*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1979. 104; *Hasznos Mulatságok* 1817. I. 3.

köznépi dalok összegyűjtése, a külföldi levéltárakban fellelhető magyar vonatkozású iratok, okmányok, kódexek rendszeres feltárása, számbavétele; a történeti dokumentumok és leíró források másoltatása, magyarra fordítása. Felhívásai, vállalásai a kor valós szükségleteit tükrözték. Példa rá, hogy 1831-ben Esztergom megye, 1832-ben pedig Komárom megye kérte fel a Tudós Társaságot a mesterségek szavainak magyarosítására és „népdalok íratására”.⁴ Az alapítását éppen akkor legalizáló királyi engedély birtokában az Akadémia magáévá tette a megyék javaslatát és felhívta tagjait, önkéntes munkatársait a népdalok és népszokások, valamint a tájszavak gyűjtésére. A meginduló gyűjtő munkának köszönhetően született meg az 1838-ban kiadott *Tájszótár*, a magyar nyelvjáráskutatás első jelentős alkotása. Az eredeti terv szerint „a magyar mesteremberek között divatozó műszavak” is ebbe a szótárba kerültek volna, de a szóanyag egészét átvizsgáló Vörösmarty Mihály javaslatára, a tájszavakat inkább különválasztották, a mesterségszavakat mellőzték, de a tájszótárban a lelőhelyeket, a helyneveket is pontosan megadták.⁵

A Tudós Társaság 1831-ben felhívta tagjait népdalok gyűjtésére és beküldésére is. A felhívás nem maradt eredménytelen. Az első beküldők között volt Czuczor Gergely, aki már Komárom megye „rendeire” is hathatott, hogy népdalok íratása tárgyában forduljanak az Akadémiához. A felhívásra beérkezett dalok véleményezésére Vörösmartyt és Schedel (Toldy) Ferencet kérték fel, akik az 1833. évi nagygyűlésen már jelentést tettek a kétkötetnyi válogatott szövegről és javasolták annak kiadását. A nagygyűlés megvitatta a szerkesztésben követendő elveket. Két, egymástól eltérő jellegű kiadvány összeállítását tartotta kívánatosnak. Egyik a tudományosság, másik a közönség igényének felelt volna meg. Az évi nagygyűlés úgy határozott, hogy a tudomány számára készülő gyűjteménybe kizárólag a nép között teremtett dalok kerülhetnek „eredeti mivoltukban minden csinosítás nélkül.” A nép számára készülő gyűjteménybe – melynek kiadását olcsóbb, kis füzetekben elosztva képzelték el - beválogathatók a nép közt elterjedt dalok oly változtatásokkal, hogy a nép ízlését és erkölcsét nemesítsék. Ezek mellett helyük van benne az

⁴ K. POSONYI Erzsébet, *Erdélyi János és a népköltészet*. I-II- Ethnographia 38(1927) 6; ORTUTAY Gyula, *A magyar népköltési gyűjtemények története*, Ethnographia 50 (1939). 230; uő. *A magyar népköltési gyűjtemények története*. In: *A nép művészete*. Bp., Gondolat Kiadó, 1981. 297.

⁵ R. VÁRKONYI i. m., 38, KOSÁRY Domokos, *Társadalomtudományok*. In: PACH Zsigmond Pál (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada, 1825-1975*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1975, 53.

írók által, de a nép szellemében készült daloknak is. A nagygyűlés végül a tervezett gyűjtemények két szerkesztőjének Vörösmartyt és Schedelt választotta meg.⁶

Vörösmarty és Schedel (Toldy) Ferenc aztán több éven át szerepelt a jegyzőkönyvekben, mint szerkesztő. A szerkesztők foglalkoztak is a kiadás előkészítésével. Átvették az Akadémiához beérkező újabb gyűjtéseket és 1835-ben ilyen minőségükben ajánlották megvételre a Tudós Társaságnak Pálóczi Horváth Ádám „*Ó és Új énekek*” című kéziratát, mint a készülő népdalgyűjtemény egyik lehetséges forrását. Kezdeményezésükre az Akadémia 1837-ben ismét felszólította tagságát népregék, dalok, szokások gyűjtésére és a beküldött újabb szövegeket szintén Vörösmarty és Schedel kapta meg véleményezésre.⁷ Mindezen gyarapodás ellenére - kellő mecenatúra hiányában - a kiadásáig nem jutottak el és az 1830-as évek végén már a gyűjtés is elakadt. Anyagi fedezet hiányában az akadémiai kiadás egyre késlekedett, végül teljesen elmaradt.

Eközben, Kisfaludy Károly halálát követően, 1836-ban létrejött a Kisfaludy Társaság. A Bajza József, Vörösmarty, Toldy Ferenc és mások által alapított szépirodalmi társaságnak 50 rendes és 20 levelező tagja lehetett. Elnöki tisztségét hosszabb ideig báró Jósika Miklós töltötte be. Alapszabálya az új tagoknak előírta székfoglaló előadás megtartását. Tagjainak egy része a Tudós Társaságnak is aktív tagja volt. A még erőtlen Magyar Tudós Társaság együttműködésre törekedett az újonnan alakult kulturális – tudományos egyesületekkel, így a Kisfaludy Társasággal és az 1841-ben alakult Magyar Természettudományi Társulattal is, melynek szervezésében 1841-től kezdődően tartották meg a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseit mindig változó helyszíneken.

A magyar népköltés, a népdalok és mondák további gyűjtését és kiadását - Erdélyi János kezdeményezésére - az előbb vázolt megfeneklett helyzetben vette át az Akadémiától 1844-ben a Kisfaludy Társaság.⁸ Ennek az átadás – átvételnek azonban olyan előtörténete van, amit érdemes pontról pontra

⁶ HORVÁTH János, *A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfőig*. 2. kiad. Bp., Akadémiai Kiadó, 1978. 264.

⁷ VISZOTA Gyula, *Az Akadémia és a népdalgyűjtés*. Akadémiai Értesítő 1911. 116-118; HORVÁTH i. m., 264-265.

⁸ Az Akadémiához beáramló népdal-anyagot nem 1836-ban vette át az akkor alakult Kisfaludy Társaság, mint azt a magyar néprajz tudománytörténete írja. Vö. KÓSA László, *A magyar néprajz tudománytörténete*, Bp., Osiris Kiadó, 2001. 43.

haladva követnünk, részleteiben ismernünk. Ki volt az a fiatalember, akinek a kezdeményezésére ez a régi vállalkozás kimozdult a holtpontról, akinek a felkészültségében, rátermettségben mindkét testület megbízott?

Erdélyi Jánost a Magyar Tudós Társaság nagygyűlése 1839. november 23-án választotta meg levelező tagjának. Az akkor 25 éves jogászt, „hites” ügyvédet „költői dolgozatai” alapján, „szépliteratúrai jeles művei tekintetéből” ajánlotta felvételre Vörösmarty Mihály, a keletkutató Jerney János és a történész Kossovich Károly akadémikus.⁹ E három ajánló mellett tekintélyes támogatói között volt Bajza József, Toldy Ferenc és Székács József is. Erdélyi levelező tagi akadémiai székfoglalójáról nincs tudomásunk, költőknek akkor még nem írták elő a székfoglaló előadás kötelezettségét.

1842. január 22-én ugyancsak költői munkásságára tekintettel választotta meg rendes tagjává a Kisfaludy Társaság. A Társaság nevében Székács József köszöntötte „népünk költőjét”, méltatta érdemeit, amikor székfoglalóját tartotta. Erdélyi János azonban nem költőként lépett be, hanem *Népköltészetről* címen megtartott tudományos értekezéssel, melyben a népi és a nemzeti költészet viszonyát elemezte. Székfoglalóját többek között a szerb népregék, hősének tanulmányozásával készítette elő.¹⁰ Az Akadémián és a Kisfaludy Társaságban is előtte járt Székács József, akit a hazai folklórkutatás történetéről szóló értekezések ritkán említenek. Holott Magyarországon ő volt az első, aki eredeti népköltészeti alkotásokat tartalmazó gyűjteményt állított össze és adott ki magyar nyelven. Nevezetesen a *Szerb népdalok és hősrégék* címen 1836-ban megjelent könyvet, melynek szövegeit Vuk Karadžić gyűjtötte, Székács pedig szerb eredetiből fordította. A kötet rendezési elve, csoportosítása is tőle származott.¹¹ Róla tudni kell, hogy Pest város evangélikus magyar gyülekezete 1837-ben első lelkészévé választotta. 1841-ben eskető papja volt Vachott Kornéliának és Erdélyi Jánosnak. Az esküvőn násznagyként vett részt Kossuth Lajos, a tanúk között állt Fáy András.¹² (Székácsról még megjegyzem, hogy 1860-1872 között a felföldi bányavárosok evangélikus egyházkerületének püspöke volt, aki bátran fellépett a hazai protestánsok

⁹ ERDÉLYI János *levelezése*, I. S.a.r. és a jegyzeteket írta T. ERDÉLYI Ilona. Bp., Akadémiai, 1960. I. 393; T. ERDÉLYI Ilona, *Erdélyi János. A múlt magyar tudósai*. Bp., Akadémiai Kiadó 1981. 28.

¹⁰ FRIED i.m., 1979. 256-257; K. POSONYI i. m., 1927. 109; T. ERDÉLYI i. m., 1981. 77-78.

¹¹ SZÉKÁCS József, *Szerb népdalok és hősrégék*. Pest, Trattner – Károlyi, Pest, 1836; FRIED i.m., 1979. 185; SZELI István, *Székács József és műve*. Újvidék, Fórum Kiadó, 1986. 6-7.

¹² T. ERDÉLYI i.m. 1981. 32-33.

vallásegyenlőségéért, és akit 1862-ben az M. T. Akadémia tiszteleti tagjává választott.)¹³

Erdélyi ifjonti agilitására a Kisfaludy Társaság és az Akadémia egyaránt igényt tartott. Erre vall, hogy 1843. augusztus 1-től titkárává választotta a Kisfaludy Társaság és ebben a tisztségében meg is maradt 1849-ig, hat esztendőn keresztül.¹⁴ Az Akadémián 1846-ban a Nyelvtudományi Osztály több ülésének emlékeztetőjét Erdélyi János készítette el, mint az osztály jegyzője. Vörösmarty Mihály, Kállay Ferenc, Schedel Ferenc, a debreceni Lugossy professzor és mások nyelvészeti tárgyú felolvasásairól elmélyült jegyzőkönyveket írt és maga is értekezett az idegennyelv-tanítás módszertani kérdéseiről. A Tudós Társaságban szerzett ismereteit az általa alapított és Garay Jánossal együtt szerkesztett *Regélő Pesti Divatlapban* is kamatoztatta. A lap 1844. január 11.-i számában egy név nélkül közreadott híradásban számolt be Reguly Antal Volga-vidéki kutatásáról, a magyar és a finn nyelv rokonságáról. Ezt azért tehette, mert 1844. január 2-án jelen volt azon az akadémiai kisgyűlésen, amelyen „olvastatott Reguly Antal lev. tagnak Kazánban múlt évi nov. 7-én költ levele”.¹⁵ Nem állapítható meg, hogy pontosan hány évig írta az Akadémia Nyelvtudományi Osztályának emlékeztetőit, látta el a jegyzői tisztséget az 1840-es években.¹⁶ Titkári, jegyzői megbízatása a Kisfaludy Társaságban és az Akadémián mindenképpen ismertségére, a személye iránt megnyilvánuló bizalomra vall.

1843. december 30-án Erdélyi János újabb előadást tartott a Kisfaludy Társaságban *Magyar népköltészet. Töredékek* címen,¹⁷ melyben felvetette egy népdalgyűjtemény kiadását. Arról is szólt, hogy már közel kétszáz dalra menő gyűjteménye van és még mintegy hatszáz dalt remél. Merész terve előbb meglepetést, meghökkenést váltott ki, majd lelkesedésbe csapott át. Toldy Ferenc is „elcsodálkozott, odalón a meglepetéstől”, hisz legfeljebb hatvan

¹³ KERTÉSZ Botond szerk.: *Székács József püspök visszaemlékezései*. Bp., Akadémiai Kiadó, 2008, 23-26, 106. Lásd még: PALÁDI-KOVÁCS Attila, *A Tudományos Akadémia és a néprajzi kutatások képviselője, támogatása a 19. században*. Sajtó alatt a Kósa László 70. születésnapját köszöntő kötetben. Debrecen, 2012.

¹⁴ K. POSONYI i.m. 1927. 11.

¹⁵ ERDÉLYI János, *Népköltészetéről*. Bp., Akadémiai Kiadó 1991. 311. T. Erdélyi Ilona és Szatmári István jegyzete. A jegyzet közli a *Regélőben* megjelent híradás teljes szövegét. Lásd még ERDÉLYI János i.m. 1991. 6, 74, 78-79.

¹⁶ T. Erdélyi Ilona írja, hogy „A negyvenes években, mint az Akadémia Nyelvtudományi Osztályának jegyzője hivatalból is figyelte a nyelvészeti előadásokat...” ERDÉLYI János i.m. 1991. 6.

¹⁷ K. POSONYI i.m. 1927. 111. Az előadott értekezés, mint „Töredék”, megjelent a *Regélő Pesti Divatlap* 1844. 7. és 9. számában

népdal kiadására gondolt. Erdélyi hangsúlyozta, hogy a magyar népdalokat „jegyzésekkel s magyarázatokkal kísérve kiadni régi óhajtása, de gyűjtélékét mindig szaporíthatni remélvén, végső kezet tenni a munkára, még korálja”, azaz korainak tartja.¹⁸ A Társaság magáévá tette az elgondolást és felbuzdulásában a lapokban közlendő gyűjtési felhívásról döntött. Az elnöklő Jósika Miklós az erdélyi székely dalokra, Toldy Ferenc a Tudós Társasághoz begyűjtött anyagra, Döbrentei Gábor a moldvai magyarok népdalaira hívta fel az előadó figyelmét.¹⁹ Bajza, Vörösmarty, Schedius, Garay János, Vachott Sándor is megtették a maguk javaslatait.

A Kisfaludy Társaság felhívása megjelent a *Regélő Pesti Divatlap* 1844. január 18-i számában. Ebben a Társaság nem csupán a régi, a népszerű, a „köznépi” dalok gyűjtését, beküldését kéri, mint korábban Révai Miklós és Kultsár István tette, hanem az eredetiségre és a szöveghűsége is felhívta a munkatársak figyelmét. A felhívást szövegező Erdélyi bizonyára ismerte Jakob Grimm 1815-ben kibocsátott Circular-ját, minthogy a népdalokon kívül a mondák, a mesék, a szóbeli „hagyományok” lejegyzését, beküldését is szorgalmazta.²⁰

Még a Kisfaludy Társaság ülésének napján, 1843. december 30-án megírta azt a levelet az Akadémiai elnökének, melyet Jósika Miklóssal együtt írt alá s melyben a „Tekintetes Tudós Társaság” levéltárában létező népdalgyűjtések átengedését kéri. Ezt a kérelmet az Akadémia 1844. január 2-i „kisülése” tárgyalta először. A döntést sok vita, hosszas tanakodás előzte meg. Némelyek a kérés azonnali teljesítését javasolták, utalva „az Akadémia pénzállapotára”, mások elleneztek, illetve a „nagygyűlés” elé terjesztését indítványozták.²¹ Az ellenzők úgy gondolták, hogy a Tudós Társaságnak kötelessége lenne a népköltési gyűjtemény kiadása.²² Döbrentei Gábor szavait érdemes idéznünk: „Hogy a m. tudós társaság felállása elején mindjárt gyűjtött népdalait a Kisfaludy Társaságnak általadta, azzal kötelességén ada túl s

¹⁸ T. ERDÉLYI Ilona, *A Magyar Népköltési Gyűjtemény kiadásának története*. Magyar Könyvszemle, 90/1-2 (1974), 60; T. ERDÉLYI i. m., 1981. 84-85.

¹⁹ ERDÉLYI János i.m. 1991. 221,

²⁰ T. ERDÉLYI i.m., 1974. 61; T. ERDÉLYI i.m., 1991. 220.

²¹ VISZOTA i.m. 119., Szó szerint közli a Kisfaludy Társág levelét és vázolja az akadémiai kéziratos népdalgyűjtemény születésének történetét.

²² *Kisfaludy Társaság Évtapjai* 1843-1844. 25-26.

becsületén ejte csorbát.”²³ Végül a „kis gyűlés” ajánlására a XV. „nagy gyűlés” hozzájárult a kérés teljesítéséhez és Döbrentei is átengedte használatra a Petrás Incétől beérkezett moldvai népdalokat.²⁴ (Mindamellet csupán 1844. decemberében került sor az Akadémián őrzött kézirat-kötegek átadására!)

Az Akadémia továbbította a Kisfaludy Társasághoz Fogarasi János azon figyelmeztetését, hogy az újabb gyűjtések során a népdalok zenéjére, dallamára is ügyeljenek. Erre a Társaság késznek mutatkozott és felkérte Fogarasi akadémiai tagot, hogy segédkezzen a hangrendek szerkesztésében.²⁵ Erdélyi már jóval előbb tisztában volt ennek fontosságával. Maga is zeneértő, zenekedvelő ember volt, tagja a pataki kollégium énekkarának, aki már 1842-ben megírta Egressy Béni életrajzát (amit csupán 1852-ben sikerült megjelentetnie).²⁶

Erdélyi János 1845. szeptemberében látott neki a Kisfaludy Társasághoz beérkezett kéziratkötegek rendezéséhez. A kiadás lehetőségei akkor még nem látszottak. A 95 küldemény mintegy 4000 (négyezer) dalának csoportosítása, válogatása mindenekelőtt a rendezés elveinek tisztázását követelte tőle. Problémafeltáró vázlattal fordult a Kisfaludy Társasághoz, minek nyomán a Társaság szabad kezet adott neki a rendezés, szerkesztés ügyeiben. Magának kellett döntenie a tudományos szövegkiadás, a „népnevelés eszméje” és az esztétikai példatár olykor egymásnak is ellenmondó szempontjairól, azok érvényesítéséről, a kívánatos egyensúly megteremtéséről.²⁷ Hazai példát erre egyedül Székács József szerb népdalok-kötetében talált, külföldről néhány angol, német, francia nyelvű gyűjtemény szempontjai közül meríthetett.²⁸

Erdélyi János Magyar Népköltési Gyűjteménye, a *Magyar Népdalok és Mondák* három kötetének népdalkészlete páratlanul gazdag, összesen 1392 verses szöveget ölel fel. Mind a három kötet előszava kiemeli az Akadémia kezdeményező szerepét, felsorolja, hogy kitől, honnan érkeztek be a lejegyzett szövegek. „Az Akadémiától átvett darabok száma meghaladta az 1000-et; ebből Mindszenty Dániel Zemplén megyei táblabíró gyűjtése [...] maga vagy

²³ *Irodalomtörténeti Közlemények* 1914. 462.

²⁴ Egyedül a moldvai csángó szövegek kerültek a gyűjteménybe „a vidék szerinti kiejtés figyelembe vételével.” K. POSONYI i.m., 1927. 180, 188; ERDÉLYI János i.m. 1991. 228, 346.

²⁵ K. POSONYI i. m., 1927. 179-180; HORVÁTH i. m., 1978. 266.

²⁶ VERSÉNYI i. m., 1914. 275; VISZOTA i. m., 1911. 119.

²⁷ T. ERDÉLYI i. m., 1981. 94-95.

²⁸ SZÉKÁCS i.m. 1836. A magyar népdalt érintő kötetekhez lásd még: RUMY Károly György, *Ungarische Volks poesie*. Wien, 1828; BOWRING, John, *Poetry of the Magyars*. London, Robert Heward, 1830.

350, K[ecskeméthy] Csapó Dánielé 130 darab.”²⁹ Csapó Dániel, mint akadémiai írnok közreműködött már az akadémiai *Tájszótár* (1838) gyűjtési és szerkesztési munkálataiban is. Kicsivel Erdélyi gyűjteménye előtt (1844-45-46-ban) jelent meg *Dalfüzérke* címen három füzete, melyekben népdalok mellett népies műköltői alkotásokat közölt. Csapó törekvése megfelelt Esztergom és Komárom megye kérésének, Czuczor Gergely és mások népnevelő igényének, szolgálta a népies műdalok (magyar nóta) terjesztését, népszerűsítését. Mindszenty Dániel táblabíró úrnak értékes honismertető közleményei jelentek meg a *Tudományos Gyűjteményben*. (Mindketten megérdemelnének egy-egy főiskolai szakdolgozatot.)

A Népdalok és mondák II. kötetében Szeberényi Lajos régebben heverő gyűjteményéből, a III. kötetben Romy Károly György egykori gyűjteményéből származó népdal-szövegek is találhatóak. Utóbbiak kéziratát Romy Ágoston, az agilis gyűjtő, szervező és publicista fia ajánlotta fel. A beérkezett nagyobb kézirat-kötegekben számos kottával, hangjegyekkel kísért dalszöveg is akadt, de „a hangjegyekkel való közlésről ezúttal le kellett mondania a Kisfaludy Társaságnak.”³⁰ Ezt a megállapítást Horváth János abban a hiszemben tette, hogy a *Népdalok és mondák* első, mintegy 30 ív terjedelmű kötetét a Társaság „egy nevét elhallgató hazafi” mecénatúrájának köszönhetően tudta megjelentetni. Ebben azonban K. Posonyi Erzsébet és Horváth János is tévedett. T. Erdélyi Ilona derítette ki, hogy Ferenczi Lajos pesti ügyvéd „vállalta mintegy 1800-2000 forintnyi összeg előlegezését” a kötet kiadására. Erről az örvendetes hírről Erdélyi maga számolt be a Kisfaludy Társaság 1845. november 8-i ülésén. Valójában hitelügyletről volt szó. Ferenczi ügyvéd úr az Erdélyinek adott személyes kölcsönrel járult hozzá a kiadói vállalkozás elkezdéséhez. A kölcsön fejében a kötet bevételének egyharmadát kérte. A hitelnyújtó ügyvédet Erdélyi nyerte meg az ügy számára. Megállapodásuk egy példánya fennmaradt Erdélyi János iratai között.³¹ Ennek a történetnek is az a tanulsága, hogy Erdélyi személyes áldozathozatala, hitelképessége és kockázatvállalása nélkül a nagy mű kiadása nem valósulhatott volna meg. Ezért olvasható a *Népdalok és mondák* címlapján, hogy *A Kisfaludy Társaság*

²⁹ HORVÁTH i. m., 1978. 267.

³⁰ HORVÁTH i. m., 1978. 267-268.

³¹ T. ERDÉLYI i. m., 1974. 68. Közli a szerződés teljes szövegét.

megbízásából kiadja és szerkeszti Erdélyi János. Pest, 1846, 1847, 1848. Ezzel a formulával jelent meg Pesten 1851-ben a *Magyar Közmondások könyve* is, Erdélyi János másik úttörő alkotása a magyar nép- és nyelvhagyományok köréből. A „kiadja” mindkét esetben szó szerint értendő. Amire nem volt képes sem a Tudós Társaság, sem a szépírói közösség, azt nemesen és nagyvonalúan oldotta meg egy pórfiúból lett fiatal tudós.

A szabadságharcot követő önkényuralom éveiben, pataki professzorsága idején tudományos munkásságának filozófiai, bölcséleti, esztétikai vonulata erősödött meg. Herder és Hegel eszmevilágának ismerete jelen volt már az 1840-es években kifejtett nyelvészeti, folklorisztikai munkásságában is.³² Korábban is jelenlevő filozófiai felkészültsége igazából az 1850-60-as években öltött testet maradandó tanulmányokban, teljesedett ki pedagógiai gyakorlatában és elméleti, tudománytörténeti munkásságában. A hegeli esztétikára alapozott előtanulmányai is először az *Új Magyar Múzeum* hasábjain, az Akadémia lapjában jelentek meg. Pesti barátaival, író, szerkesztő és tudós társaival levelezés útján tartotta a kapcsolatot. Levelezésének kiadott kötetei arról vallanak, hogy sokat és szívesen levelezett. 1858-ban, amikor újra nyilvánosan működhetett, ismét közgyűlést tarthatott az Akadémia, Erdélyi Jánost az MTA rendes tagjává választották. Székfoglalóját 1859 októberében Apáczai Csere János filozófiai és pedagógiai munkásságáról, az anyanyelven művelt tudomány jelentőségéről tartotta.

Halálhírét 1868. januárjában Arany János jelentette be az Akadémián, méltatva személyében a költő, a bölcsész és a műbíró (a műkritikus) hármas egységét. Emlékbeszédet az Akadémián az a Greguss Ágost tartott róla, akinek írói, pedagógiai, esztétikai, filozófiai törekvései a hazai elődök közül Erdélyi János úttöréséhez álltak legközelebb.³³ Erdélyit a Magyar Tudományos Akadémia magáénak tartotta életében és magáénak tudja ma is.

³² VERSÉNYI i.m., 1914. 278; PUKÁNSZKY Béla, *Herder hazánkban, I. Herder és a népies irány.* Német Philológiai Dolgozatok XXIII. Bp., Pfeifer Ferdinánd Könyvkereskedés, 1918. I. 48-49. 52, 59; K. POSONYI i.m, 1927. 116, 167.

³³ GLATZ Ferenc (főszerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai, 1825-2002.* I-III. Bp., 2003. I. 301-302, 430-431. MARKÓ László, *Erdélyi János.* In: GLATZ Ferenc (főszerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai, 1825-2002.* Bp., 2003. I. 301. Az akadémikusokról kiadott életrajzi lexikonnak az Erdélyi Jánost bemutató szócikke sajnos több ponton téves adatokat tartalmaz. Tévesen nevezi szülőhelyének az erdélyi Kiskapust. Hibásan teszi meg a *Nemzeti iparunk* (Pest, 1843) címen megjelent könyv szerzőjének. Titkársága a Kisfaludy Társaságban nem tartott 1860-ig, csupán 1849-ig. 1842. nov. 30-án *Népköltészetéről* címen tartott székfoglalója nem a Tudós Társaságban, hanem a Kisfaludy Társaságban hangzott el.

I r o d a l o m

- BOWRING, John
1830 Poetry of the Magyars. London
- ERDÉLYI Ilona, T.
1974 A Magyar Népköltési Gyűjtemény kiadásának története. Magyar Könyvszemle 90. évf. 1-2. sz. 55-78.
1981 Erdélyi János. A múlt magyar tudósai. Budapest
- ERDÉLYI János
1960-1962 Levelezése, I-II. S.a.r. és a jegyzeteket írta T. ERDÉLYI Ilona. Budapest
1991 Népköltészetéről. In: ERDÉLYI János: nyelvészeti, népköltészeti, népzenei írások. S.a.r. T. ERDÉLYI Ilona. 101-109. Budapest
- FRIED István
1974 Erdélyi János elfelejtett szerb népdalfordításai. Irodalomtörténet LVI. 1. (Új folyam VI. 1.) 522-525.
1979 A délszláv népköltészet recepciója a magyar irodalomban Kazinczytól Jókaiig. Budapest
- GLATZ Ferenc (főszerk.)
2003 A Magyar Tudományos Akadémia tagjai, 1825-2002. I-III. Budapest
- HORVÁTH János
1978 A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. (Második kiadás) Budapest
- KERTÉSZ Botond (szerk.)
2008 Székács József püspök visszaemlékezései. Budapest
- KÓSA László
2001 A magyar néprajz tudománytörténete. Budapest
- KOSÁRY Domokos
1975 Társadalomtudományok. In: PACH Zsigmond Pál (főszerk.): A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázad, 1825-1975. 52-70, 105-124, 182-218. Budapest
- MARKÓ László
2003 Erdélyi János. In: GLATZ Ferenc (főszerk.): A Magyar Tudományos Akadémia tagjai, 1825-2002. I. 301-302. Budapest
- ORTUTAY Gyula
1939 A magyar népköltési gyűjtemények története. Ethnographia L. 221-237.
1981 A magyar népköltési gyűjtemények története. In: Uő. A nép művészete. 285-305. Budapest
- PALÁDI-KOVÁCS Attila
-

- 2012 A Tudományos Akadémia és a néprajzi kutatások képviselője, támogatása a 19. században. Sajtó alatt a Kósa László 70. születésnapját köszöntő kötetben. Debrecen
- POSONYI Erzsébet, K.
1927 Erdélyi János és a népköltészet, I-II. Ethnographia XXXVIII. 81-118, 163-192.
- PUKÁNSZKY Béla
1918 Herder hazánkban, I. Herder és a népies irány. Budapest
- RUMY Károly György
1828 Ungarische Volkspoesie. Wien
- SZÉKÁCS József
1836 Szerb népdalok és hősrégék. Pest
- SZELI István
1986 Székács József és műve. Újvidék
- TÁLASI István
1948 Néprajzi életünk kibontakozása. A magyar népkutatási kézikönyve. Budapest
- VÁRKONYI Ágnes, R.
1975 A Magyar Tudományos Akadémia megalapítása. A Tudós Társaságtól a Magyar Nemzeti Akadémiáig. In: PACH Zsigmond Pál (főszerk.): A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada. 1825-1975. 9-52. Budapest
- VERSÉNYI György
1914 Erdélyi János emlékezete. Ethnographia XXV. 264-280.
- VISZOTA Gyula
1911 Az Akadémia és a népdalgyűjtés. Akadémiai Értesítő 1911. 116-119.

Irodalomtörténeti Közlemények (ItK) 2014/4. 461-467.